GRAND ACADEMIC PORTAL
RESEARCH JOURNALS

GAP भाषा
A MULTILINGUAL JOURNAL OF RESEARCH
(ISSN – 2582-8770)
Globally peer-reviewed and open access journal.

तमिळनाडूचा सांस्कृतिक वारसा आणि त्यामधील मराठा राजकर्त्यांचं योगदान.

Mrs. Ravina Vinayak Gawade

Ph.D Scholar,
Nalanda Nritya Kala Mahavidyalaya.
Email: academyadvaitdance@gmail.com
Mobile Number: 9757333530

सारांश

तमिळनाडू राज्याला ऐतिहासिक काळापासून अत्यंत समृद्ध सांस्कृतिक वारसा लाभलेला आहे. या सांस्कृतिक समृद्धतेत अनेक राज्यकर्त्यांचे योगदान आहे. यापैकी उल्लेखनीय योगदान हे मराठा शासकांचे आढळते. मराठा राजानी तमिळनाडू राज्यावर सांस्कृतिक संस्कार घडवण्याची महत्वाची भूमिका बजावली. संपूर्ण दक्षिण भारताचा विचार करता, कर्नाटक मध्ये जहांगीरदारीपासून सुरुवात करून तंजावुर पर्यंत ध्वजपताका रोवण्यासाठी मराठे यशस्वी झाले. मराठा शासकांचे कौतुकास्पद पैलू म्हणजे त्यांनी केवळ दक्षिण भारतीय भाषेवर प्रभुत्व मिळवले नाही तर ते कला आणि साहित्याचे परिपूर्ण प्रवर्तक बनले. मराठा राजांनी मराठी भाषेसोबत तेलुगू भाषेला सुद्धा न्यायालयीन भाषा म्हणून स्वीकारले. "तंजावुर मध्ये मराठा शासकांच्या राजवटीत तेलुगू साहित्य विकसित झाले आणि काही कवींनी पुरणातून कथा निवडून कामुक भावनेचे संपूर्ण वर्णन केले आहे. तर काही कवींनी जुन्या अभिजात ग्रंथांना गद्यात रूपांतरित करण्याचा प्रयत्न केला, जेणेकरून कमी विद्वता असलेल्या सामान्य लोकांना ग्रंथातील मजकूर समजावा. तेलुगू साहित्यात गद्य रचना प्रथमच अस्तित्वात आल्या." देवदासींच्या माध्यमातून नृत्य कलेचा प्रसार होत गेला. संगम युग, चोळ, नायक आणि मराठा काळापर्यंत देवदासींच्याद्वारे प्रचलित असलेली कला वेगवेगळ्या नावांनी ओळखली जात असली तरी, वर्तमान काळात त्या नृत्य शैलीचे नामंतर भरत नाट्यम् असे झाले. "दक्षिण भारतीय वैविध्यपूर्ण प्रेक्षकांसाठी आकलन क्षमतेसाठी परिचित कथांऐवजी सामान्य आणि विषयनिष्ठ अधिवेशन, कार्यप्रदर्शन, व्यक्तिविशेष गुणधर्म आणि कथानकांवर अवलंबून होते". नायक राजाने तंजावुरमध्ये शाही ग्रंथालय सुरू केले. काही काळानंतर मराठा शासकांच्या साम्राज्यात त्या ग्रंथालायच नाव सरस्वती महल ग्रंथालय पडलं. तमिळनाडूचे राजे जेवढे सांस्कृतिक कलेमध्ये दक्ष होते तेवढेच कृषी क्षेत्रात सुद्धा सक्षम होते. मराठा राज्यकर्त्यांच्या दरबारामध्ये इतर राज्यातील विद्वान, संगीतकार, गायक, शास्त्रीय नृत्य आणि लोकनृत्य सादर करणारे, वाद्यवृंद वाजवणारे, चित्रकार असे अनेक शैलीतील कलाकार सादरीकरण करायला येत. या संदर्भावरून असे लक्षात येते की तमिळनाडूच्या सांस्कृतिक जडणघडणीमध्ये मराठा शासकांचे बहुमूल्य योगदान राहिले असावे.

प्रमुख शब्द: *तमिळनाडू, मराठा राज्यकर्ते, सांस्कृतिक योगदान, तंजावुर, नृत्य, भरत नाट्यम्.*

प्रस्तावना

तमिळनाडू हे भारतातील एक दक्षिणेतील राज्य आहे. ह्या राज्याची राजधानी चेन्नई असून ह्याचे पूर्वीचे नाव मद्रास होते. तमिळनाडू हे नाव तमिळ भाषेतून निर्माण झाले आहे. नाडू ह्याचा अर्थ जमीन किंवा भूमी आणि तमिळनाडू म्हणजेच तामिळांची भूमी असे. तमिळ शब्दाची उत्पत्ती आणि नेमकी व्युत्पत्ती अस्पट आहे, ज्यावर अनेक सिद्धांत प्रमाणित आहेत. पश्चिमेस केरळ, वायव्येला कर्नाटक, दक्षिणेला भारतीय महासागर व श्रीलंका, पूर्वेस बंगालचा उपसागर तसेच पुद्दुचेरी (पाँडीचेरी) केंद्रशासित प्रदेश आणि उत्तरेस आंध्र प्रदेश हे राज्य तमिळनाडूच्या सीमेवर आहेत. तमिळ लोकांचा आसरा हे तमिळनाडू राज्य आहे. ही लोक तमिळ भाषा बोलण्यासाठी वापरतात. तमिळ भाषेला शास्त्रीय भाषा म्हणून संबोधले जाते. "पुरातनवस्तुशास्त्रा प्रमाणे तमिळनाडू हे ४०० सहस्त्र वर्षांहून अधिक काळ आहे. ५,५०० वर्षांहून अधिक सांस्कृतिक इतिहास आहे." तमिळनाडू मध्ये संगम युगापासून चोळ, पांड्या, नायक, मुघल आणि मराठे ह्या राजांनी त्यांच्या काळात राज्य केले होते. प्रस्तुत शोध निबंध मराठा राज्यकर्त्यांचे दक्षिणेतील

https://www.gapbhasha.org/

GAP भाषा
A MULTILINGUAL JOURNAL OF RESEARCH
(ISSN – 2582-8770)
Globally peer-reviewed and open access journal.

राजकीय तसेच सांस्कृतिक योगदानावर केंद्रित असल्यामुळे मराठा राज्यकर्त्यांचेच योगदान येते अभिप्रेत आहे.

“शाही मराठा घराण्याची वंशवेल”

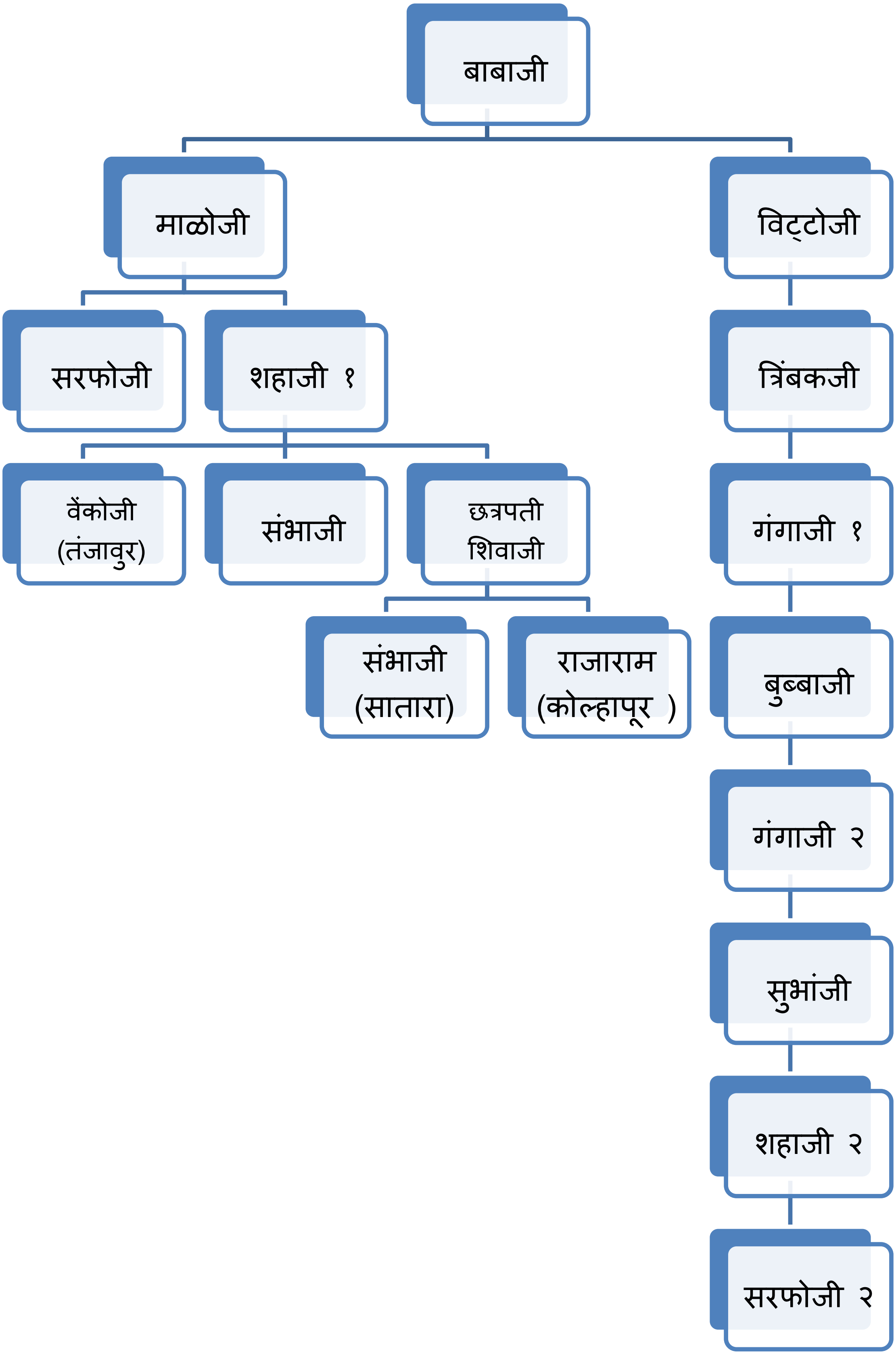

https://www.gapbhasha.org/

इतिहास

कमल के. श्रीधर यांनी "तंजावुर मराठी" पुस्तकात तपशीलवार माहिती दिली आहे. "१६३० च्या दशकात, शिवाजी राजे यांचे वडील शहाजी राजे हे सुलतान बिजापूरच्या बंगळुरू येथील चौकीचे सेनापती होते, आदिल शहाच्या मदतीने कर्नाटक आणि तामिळनाडूच्या विविध भागांवर नियंत्रण ठेवण्यात आले. शहाजी राजांचा मुलगा एकोजी-१, ज्याला वेंकोजी (१६२९) या नावानेही ओळखले जाते. शिवाजी राजांचा सावत्र भाऊ म्हणजेच वेंकोजी राजे यांना आदिल शहाने तंजावुरच्या नायक शासकांमधील परस्पर विवाद मिटवण्यासाठी नियुक्त केले होते. वेंकोजी १६७६ च्या दशकात तंजावुरमध्ये मराठा राजवटीचे संस्थापक बनले. त्यांच्या राजघराण्याने, ज्यामध्ये त्यांचे तीन भाऊ आणि प्रसिद्ध राजा शरफोजी २ यांचा समावेश होता. १८५५ मध्ये ब्रिटिश राजवटीद्वारे विस्थापित होईपर्यंत १८० वर्षे तंजावुरवर मराठ्यांनी राज्य केले."

तमिळनाडूच्या आत्ताच्या ३८ जिल्ह्यांपैकी तंजावुर हे एक आहे. मराठयांच्या काळात स्थानिक रहिवासी राजवाड्यात विविध प्रकारच्या कामात गुंतले होते. त्यांच्या निवृत्तीनंतरही त्यांना निवृत्तीवेतन देण्यात आले. त्यांच्या काळात विधवांना पुनर्विवाहित आणि सतीला परवानगी होती.

प्रशासन

"तंजावुर येथील मराठा शासकांनी राज्याचे अनेक विभाग आणि तालुक्यांत सुलभ प्रशासनासाठी विभाजन केले. सुभेदार, अंमलदार, तहसीलदार, हवालदार, कोतवाल यांना राज्याच्या कामांसाठी राजाला सहाय्य करत होते. राज्याला मुख्य महसूल कृषी उत्पादनातून मिळत असे आणि कर महसूल मिरासदारांकडून गोळा केला जात असे. कापूस आणि रेशमी कापड विणकाम आणि ऊस लागवड आणि मीठ उत्पादनावर त्याच्या वजन कराच्या उत्पादनांवर टोल वसूल केला जात असे. सरकारी प्रशासनाच्या नोंदी मोडी लिपीत (अधिकृत लिपी) नोंदवल्या गेल्या."

तंजावुरचे मराठा राज्यकर्ते मुळात शैवपंथी होते. मराठा राजवटीत अनेक शिवमंदिरे, विष्णू मंदिरे बांधली गेली आणि अनेक मंदिरांचे जीर्णोद्धार करण्यात आले.

व्यापार

मराठा शासकांच्या काळामध्ये व्यापाराचे जे वर्णन पुढील संदर्भावरून लक्षात येते. त्याचबरोबर त्याकाळी व्यापारी म्हणून आलेल्या परप्रांतीय जसे की पोर्तुगीज, डच्, ख्रिश्चन व्यापाऱ्यांचे ही वर्णन पुढील संदर्भातून दिसून येते. "डेनिश ट्रॅन्कबार पालंपोर हा एक मोठा सुती कापड आहे. ज्यामध्ये हत्तींच्या खेळाण्याची रंगीत दृश्ये, डेनिश लोक श्रद्धांजली किंवा शिकार, डेनिश राजेशाही चिन्हे आणि भारतीय अभिजात व्यक्तींचे चित्रण करतात. पालंपोर हे एक मोठे सुती कापड आहे, ज्याला कलम पेनने रंगवलेले आणि हाताने रंगवलेले आहे. हा शब्द पोर्तुगीज भाषेतून आला आहे आणि दक्षिण पूर्व आशियाई आणि युरोपियन बाजारपेठांसाठी भारतात बनवलेल्या कापडाच्या मोठ्या तुकड्यांचे वर्णन करण्यासाठी वापरला गेला. या विशिष्ट कापडावर केंद्रस्थानी असलेल्या घटना आणि आद्याक्षरांची आकृती कदाचित १७३५ व्या दशकात मराठा शासक एकोजी II च्या राज्याभिषेकाचे स्मरण करतात. डेनिश राजा ख्रिश्चन सहाव्याच्या अलीकडील राज्याभिषेकाच्या दरम्यान एक प्रतिमात्मक दुवा स्थापित करून एकोजी II यांनी आपल्या प्रजेच्या दृष्टीने नव्याने स्थापन केलेल्या राजवंशाचा दर्जा अधिक दृढ करण्याचा तसेच अधिक डेनिश व्यापाऱ्यांना भारतात आणण्याच्या आशेने पालंपोर कापडाची नियुक्ती केली असावी. १७३५ च्या दशकात डिसेंबरच्या उत्तरार्धात एकोजी II च्या सभेत डेनिश शिष्टमंडळाशी संबंधित डेनिश खलाशी पिटर पीटरसन क्रेमरने केलेल्या घटना पुन्हा सांगितले आणि कापडावर सापडलेल्या इंडो-डेनिश संबंधांचे अद्वितीय दृश्य प्रस्तुतीकरण याद्वारे या संबंधाचे समर्थन केले जाते."

वास्तुशास्त्र

येथपर्यंत अभ्यासलेल्या संदर्भावरून मराठा शासकांचे तंजावुरवरील आर्थिक तसेच राजकीय वर्चस्व आणि योगदान लक्षात येते. ह्या सगळ्या बरोबरच सांस्कृतिक योगदानाकडे वळताना पुढील संदर्भावरून लक्षात येते की वास्तुशास्त्रामध्ये ही मराठ्यांचे योगदान पाहायला मिळते.

"छत्रम हे प्रामुख्याने यात्रेकरूंसाठी विश्राम करणे, जेवण्यासाठी किंवा काही तासांसाठी किंवा काही दिवस किंवा आठवडे थांबण्यासाठी होते. असे छत्रम जवळपास भारतभर अनेक राजे राण्या, मंत्री आणि व्यापारी यांनी बांधले होते. प्राचीन आणि मध्ययुगीन साहित्य आणि शिलालेखांमध्ये अशा छत्रमचे विपुल संदर्भ असले तरी, अशा छत्रमचे वास्तविक नमुने

https://www.gapbhasha.org/

GRAND ACADEMIC PORTAL
RESEARCH JOURNALS
GAP भाषा
A MULTILINGUAL JOURNAL OF RESEARCH
(ISSN – 2582-8770)
Globally peer-reviewed and open access journal.
ज्ञान: अध्ययन: परम्परा

मर्यादित आहेत. त्यांच्यापैकी बरेच जण युद्धांदरम्यान किंवा नंतरच्या घडामोडी आणि बांधकामांच्या दरम्यान नष्ट झालेले दिसतात. तमिळनाडूमध्ये, दक्षिण भारतात, तंजावुर मराठा राजघराण्याने (१६७६-१८५५) या प्रदेशात अनेक छत्रम उभारल्या आहेत. यातील काही छत्रम आजही टिकून आहेत. यातील अनेक छत्रम नाविन्यपूर्ण वास्तुशिल्प वैशिष्ट्ये प्रदर्शित करणाऱ्या भव्य आणि मोहक इमारती आहेत. त्यांपैकी काहींमध्ये या प्रदेशातील मध्ययुगीन मंदिरांप्रमाणेच सुंदर शिल्पे आणि भिंतीवरील चित्रेही आहेत. मुख्यत: अभिलेखीय आणि क्षेत्रीय संशोधनांवर आधारित, प्रस्तुत पेपरमध्ये या छत्रमांच्या ऐतिहासिक, वास्तुशास्त्रीय आणि कलात्मक महत्त्वाचे विश्लेषण केले जाते आणि त्याच बरोबर मराठा काळातील सामाजिक-आर्थिक जीवनात या संस्थांच्या भूमिकेचा अभ्यास केला जातो." ह्या संदर्भामध्ये असे दिसून येते की मराठा शासकांनी प्रजेच्या लोकांचा किंवा युद्धाच्या वेळी सैन्याचा विश्रामाचा विचार करून छत्रमची योजना सुरू केली असावी.

कलांचे योगदान

तंजावुरचे वर्णन सांख्यिकीयदृष्ट्या दक्षिण भारतातील सर्वात श्रीमंत आणि उत्पादनक्षम म्हणून ओळखले जाते. सांस्कृतिक विविधतेने लोकांचे जीवन आणि विचार समृद्ध केले. ह्या युगाने तत्त्ववेत्ते, संत, साहित्यिक व्यक्ती आणि कलाकार निर्माण केले. मराठा राज्यकर्त्यांनी मोठ्या प्रमाणावर जमीन अनुदान दिले. यामुळे तंजावुर आणि परिसर अनेक शैक्षणिक क्षेत्रातील क्रियाकलापांनी गजबजला होता.

“राजे शहाजी II यांना ‘अभिनव भोज’ असे संबोधले जाते. ते त्यांचे भाऊ राजे शरफोजी II आणि राजे तुकोजी यांच्यासमवेत साहित्याच्या वाढीसाठी जबाबदार होते. राजे शहाजी II हे स्वतः संस्कृत, तेलुगू आणि मराठी भाषेचे मोठे विद्वान होते. त्यांनी अनेक कलाकृती लिहिल्या आहेत. त्यांनी विद्वानांना दिलेला आश्रय यामुळे त्यांना एक प्रमुख स्थान आहे. कुंभकोणम आणि तंजावुर हे कला आणि संस्कृतीची दोन प्रमुख केंद्रे आहेत.” वरील संदर्भात राजे शहाजी २ ह्यांनी कशाप्रकारे कलेला आश्रय द्यायला सुरुवात केली हे दिसून येते.

पुढील संदर्भात कवी जयराम ह्यांनी राजे शहाजी ह्यांची प्रशंसा केली आहे. तसेच त्यांच्या आश्रयाखाली कवी जयराम ह्यांनी नाटक लिहिले आहे. “बंगळुरू येथे राजे शहाजींच्या आश्रयाखाली, जयरामाने *राधा माधव विलास चंपू* (१६६० किंवा त्यापूर्वीचा) हा बहुभाषिक कवितासंग्रह रचला. संस्कृत, प्राकृत, पर्शियन, कन्नड, हिंदी आणि उर्दू यासह 35 भाषांमधील कवींची नावे आणि उल्लेख केला आहे. जयरामाने राजे शहाजींची तुलना वीरतेत पार्थाशी, उदारतेत विक्रमादित्य आणि विद्येत भोजांशी केली आहे. तो भव्य दावे करतो, जसे की जगभरातील शेकडो आणि हजारो विद्वान आणि कवी त्याचा आश्रय घेण्यासाठी शहाजीच्या दरबारात आले. डिंगल भाषेतील कवितेत, त्याने एका दृश्याचे वर्णन केले आहे ज्यामध्ये अंबरचा राजा शहाजीच्या महानतेबद्दल कवींकडून शिकतो. जयराम यांनी संस्कृत भाषेचे पुनरुज्जीवन करण्याचे श्रेय राजे शहाजींना दिले आणि म्हटले की राजे शहाजींनी स्वतः संस्कृतमधील श्लोकाचा काही भाग रचला होता; त्यांचे पुत्र संभाजी आणि एकोजी यांनीही जयरामाच्या काव्य कौशल्याची चाचणी घेण्यासाठी ओळी रचल्या.

राधा माधव विलास चंपूमध्ये उद्धृत केलेल्या कवींमध्ये बुद्धि राव, मूळचा घाटमपूरचा रहिवासी आहे, ज्याने राजे शहाजींची तुलना लोकांच्या रक्षणासाठी गोवर्धन पर्वत करंगळीवर उचललेल्या कृष्णाशी केली आहे. राजे शहाजींच्या दरबारातील इतर प्रमुख व्यक्तींमध्ये प्रभाकरभट्ट (पुरोहित), नारोपंत हनुमंते आणि त्यांचे पुत्र जनार्दन पंत आणि रघुनाथ पंत यांचा समावेश होता.” ह्या संदर्भात असे दिसून येते की शहाजी राजे हे कलाकारांशी अदबीने वागायचे त्यामुळे कवींमध्ये त्यांच्याबद्दल खूप आदर असल्यामुळे कवी राजे शहाजींची प्रशंसा मोठ मोठ्या विद्वानांशी करत.

तंजावुर नायकाच्या काळापासून मराठे आणि ब्रिटिश राजवटीपर्यंत तमिळनाडूमध्ये विकसित झालेली चित्रकला शैली ही तंजोर शैली आहे. वेगवेगळ्या कालखंडात वाढलेल्या या शैलीवर नायकांची आंध्र शैली, मराठ्यांची मराठा शैली आणि मुघल चित्रकला शैली आणि इंग्रजी मानाटी शैलीचा प्रभाव होता. १६ व्या ते १८ व्या शतकापर्यंत तंजोरच्या चित्रांना मराठा राजे, तंजोरचा राजौरी समुदाय, विजयनगर साम्राज्याचे नायक, त्रिचीचे शासक आणि मदुराई नायडू यांनी पाठिंबा दिला होता. म्हणून, या काळात ते वाढले आणि समृद्ध झाले. तंजोरच्या चित्रांनी राजवाड्यांचे आतील भाग सुशोभित केले. ते तंजोरमधील मूचेस नावाच्या चित्रकला समुदायाशी संबंधित आहेत.

भोसले घराण्याचे पहिले शासक वेंकोजी यांनी तेलुगूमध्ये *द्विपद रामायण* रचले. तंजावुरचे बहुतेक मराठा साहित्य त्यांच्या काळातील आहे. त्यापैकी बहुतेक रामायण किंवा नाटके आणि ऐतिहासिक स्वरूपाच्या लघुकथा या आवृत्या होत्या. यापैकी बहुतेक नाटकांमध्ये संस्कृत आणि तेलगू या भाषा वापरल्या जात होत्या तर काही तमिळ 'कूथू' देखील

https://www.gapbhasha.org/

GAP भाषा
A MULTILINGUAL JOURNAL OF RESEARCH
(ISSN – 2582-8770)
Globally peer-reviewed and open access journal.

होत्या. अद्वैत कीर्तन हे या काळातील एक प्रमुख कार्य आहे.

शहाजी राजे II ह्यांनी संगीत आणि साहित्यामध्ये *चन्द्रसेखर विलास, शब्दार्थ समन्वय, शब्दार्थ संग्रह, श्रींगारमंजरी* हे कार्य संस्कृत भाषेत लिहिले आहेत. तसेच तमिळ मध्ये त्यांनी *विष्णू सहराज विलासिन नाटक* लिहिल. त्यांच्या सभेत *मनुनिती, नल, प्रहलाद, मीनाक्षी कल्याणम, हरिश्चंद्र* ही नाटक प्रदर्शित झाले आहेत.

सरफोजी राजे I ह्यांनी सरबोजिराजपुरम नावाचे गाव प्रख्यात विद्वानांना दिले.

तुळजा राजे I ह्यांनी *संगीत सारामृत* लिहिले जे त्यांच्या काळात लोकप्रिय असलेल्या रस आणि मेला यांच्याशी संबंधित होते. त्यांनी अनेक पदम्, दरू आणि स्वराजतींचा प्रचार केला. कर्नाटक संगीता व्यतिरिक्त त्यांनी आपल्या दरबारात हिंदुस्थानी संगीतकारांना वाव दिला. भजन आणि कीर्तनाची महाराष्ट्रीय परंपरा त्यांनी बळकट केली. त्यांनी तेलुगू नृत्य नाटक *शिवकाम सुंदरी परिनियम* यक्षगान शैलीत रचले. राजा तुळजा I ह्यांनी *राजा रंजन विद्यालयास नाटक* संस्कृतमध्ये रचले. दरुस द्विपदांनी त्यांचे संगीतावरील प्रभुत्व प्रकट केले. संगीतावर काम करण्याबरोबरच, तुळजा राजे Iयांनी नृत्य आणि वैद्यक यावर पुढील संस्कृत कामे लिहिली *नाट्यवेदगमम, धन्वंतरीविलास* आणि *धन्वंतरीसारनिधि.* त्यांनी तमिळ भाषेत *अरुणाचल कवी* आणि *मारीमूथा पिल्लाई* एकाच वेळी लिहिली आहेत.

प्रताप सिंह हे प्रख्यात विद्वान होते. त्यांनी नीतिपदम्, श्रिंगारपदम्, भक्ति कीर्तन आणि मरात्ति ह्या श्रेणीतील ८५ पदम् रचले.

शास्त्रीय दक्षिण भारतीय संगीत (ज्याला कर्नाटक संगीत म्हणतात). संगीत आणि नृत्य शैलीतील कुशल मुलींना मंदिरांना समर्पित केले गेले आहे. *देवदासी* किवा देवाची दासी म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या या मुली मंदिराशी जोडल्या गेल्या. ह्या दासी मंदिरात धार्मिक नृत्य सेवा करत. म्हणून त्याला *दासिआट्टम्* म्हणत. "*दासिआट्टम्*" या शब्दाचे मराठ्यांच्या काळात "*सदीर*" असे नामांतर झाले, जे वर्तमान काळात "*भरत नाट्यम्*" या शास्त्रीय नृत्य प्रकारात प्रचलित आहे. चिन्नैय्या, पोन्नय्या, शिवानंदम आणि वडिवेळू हे तंजावुरची चौकडी म्हणून जाणले जातात. त्यांनी *सदिर आट्टम्* या नृत्याला विशिष्ठ अशा पद्धतीने मांडुन शिकवण्यासाठी आणि शिकण्यासाठी राजे शरफोजी २ ह्यांनी पद्धती सुरू केल्या. राजे शरफोजी २ ह्यांना कुरवंजी नाटक, लावणी आणि गोफ ह्या नृत्यांबद्दल विशेष आकर्षण तर होतेच त्या नृत्यांना लोकप्रियता सुद्धा मिळवून दिली. "राजे शरफोजी II ह्यांच्या कारकिर्दीमध्ये कर्नाटीक शास्त्रीय संगीतात यूरोप वाद्यांचा सुद्धा समावेश करण्यात आला, ती वाद्य व्हायोलिन आणि क्लारुनेट आहेत. आत्ता पर्यंत व्हायोलिन हे कर्नाटिक संगीताच्या मुख्य संगीतवाद्य म्हणून साथी बनले आहे. राजे शरफोजी II ह्यांनी खास तंजावुरच्या कलाकारांसाठी युरोपीयनकडून स्वरलिपी ही पद्धत शिकून कर्नाटिक शास्त्रीय संगीतामध्ये भरपूर गीते लिहून ठेवली आहेत." वरील संदर्भात मराठा राजे शरफोजी २ ह्यांनी परप्रांतीयांच्या कलेला आपलस करून त्यातील वाद्यांना एक महत्त्वाचे स्थान दिले आहे. तसेच वर्तमान काळात कर्नाटीक शास्त्रीय संगीतात आणि नृत्यात व्हायोलिन ह्या वाद्याचे प्रथम स्थान आहे.

तमिळनाडूतील तंजावुर मधील सरस्वती महल ग्रंथलयाची माहिती पुढील संदर्भात दिली आहे. ह्या ग्रंथालयात वैविध्यपूर्ण भाषेचा आणि साहित्याचा साठा आहे असे दिसून येते. "सरस्वती महल ग्रंथालय हे तंजावुर येथे आहे. ज्ञानाच्या या साहित्यिक खजिन्याकडे दुर्मिळ गुणवत्तेची असंख्य हस्तलिखिते, संगीत, नृत्य, साहित्य, व्याकरण, वैदिकशास्त्र, नीतिशास्त्र, महाकाव्ये (पुराण, इतिहास), ज्योतिष, कामशास्त्र, योग, गणित, तत्वज्ञान, स्थापत्य इत्यादी विविध भाषांमध्ये - संस्कृत, तेलगू, तमिळ, मराठी आणि हिंदी यांसारख्या विविध विषयांशी संबंधित मौल्यवान ग्रंथ आणि पुस्तकांचा मोठा संग्रह सरस्वती महल ग्रंथालयात आहे. या सरस्वती महल ग्रंथालयात विशेषता तमिळ, हिंदी, तेलुगू, मराठी आणि इंग्रजी भाषेत लिहिलेल्या ताडपत्री हस्तलिखिते आणि काव्य संग्रह समाविष्ट आहे. ग्रंथालयाने संग्रहातील दुर्मीळ हस्तलिखिते प्रकाशित केली आहेत." अशा प्रकारे सरस्वती महल ग्रंथालयात साहित्याच्या ज्ञानाचा खजिना आहे असे दिसून येते.

निष्कर्ष

वरील संपूर्ण अभ्यास पाहता असे लक्षात येते की मराठा राज्यकर्त्यांचे योगदान सामाजिक, राजकीय आणि कलेतून दिसून येते. १६३० या शतकात मराठा राज्यकर्ते जहांगीरदारीपासून सुरुवात करून ते स्वतःच साम्राज्य स्थापित करण्यात यशस्वी झाले. नुसतेच ते यशस्वी झाले नाहीत तर ते अतिशय कुशल शासक म्हणूनही त्यांचा कार्यकाळ नावाजला जातो. प्रस्तुत शोध निबंधामध्ये तमिळनाडूमधील सांस्कृतिक क्षेत्रातील मराठा शासकांचे (भोसले घराणे) भरीव योगदान विविध संदर्भांच्या सहाय्याने अधोरेखित होते.

https://www.gapbhasha.org/

REFERENCES

[1] Baark, J. (2018). The Tranquebar Palampore : trade, diplomacy, and "a little amusement" in an early modern Indo-Danish textile. *Eighteenth-Century Studies*, *52*(1), 69–92. http://wrap.warwick.ac.uk/120692

[2] *Family Group Sheet for Bhosale, Shahaji / Bhosale, Narsabai (F23) : वंशावळ*. (n.d.). Ancestry.transliteral.org; TransLiteral Foundations, A nonprofit public service initiative. Retrieved December 27, 2023, from https://ancestry.transliteral.org/familygroup.php?familyID=F23&tree=MarathaEmpire

[3] Govindu, S. (2022). Society and Culture Development in India Contribution of Maratha Rajas of Tanjore to Telugu Literature and Culture Origin of Maratha rule in Tanjore. *Society and Culture Development in India.*, *2*(1), 1–10. https://doi.org/10.47509/SCDI

[4] K. Sridhar, K. (2015). Thanjavur Marathi. *The People's Linguistic Survey of India, the Language of Tamil Nadu*, *27 (Part 2)*, 94–105.

[5] Peterson, I. (2013). King Serfoji II of Thanjavur and European Music. *Journal of the Music Academy of Madras*, *84*, 57–71. https://www.academia.edu/5987947/King_Serfoji_II_of_Thanjavur_and_European_Music

[6] Peterson, I. V. (2011). Multilingual Dramas at the Tanjavur Maratha Court and Literary Cultures in Early Modern South India. *The Medieval History Journal*, *14*(2), 285–321. https://doi.org/10.1177/097194581101400207

[7] Pratap, P. (2017). *Contributions of Thanjavur Maratha Kings* (pp. 1–304). Notion Press.

[8] Ramachandran, K., (2016) "Paper 3- Detail study of Bharatanatyam, Devadasis-Natuvnar, Nritya and Nritta, different Bani-s, present status, institutions, artists, 'Module 09 Contribution Of Thanjavur Maratha Court To Bharatanatyam,'" *epg pathashala,* 1- 23

[9] Santhi, S., Radha, R., Balasubramanian, T., Paranthaman, G., & Saravanakumar, A. (2020). MAHAL LIBRARY AT TANJORE -A CASE STUDY ON MANUSCRIPTS. *Kala : The Journal of Indian Art History Congress*, *26*(2), 79–85.

[10] Shindhe, A. (2016). A STUDY ON TRADITIONAL VALUE OF MARATHI CULTURE IN THANJAVUR DISTRICT-CONCEPTUAL APPROACH. *Asia Pacific Journal of Research* , *1*(XLIV), 70–73.

[11] Suresh, S. (2023). Food and Shelter for the Itinerant Pilgrims: Maratha Chattrams in Southernmost India. *Current Research Journal of Social Sciences Journalofsocialsciences.org*, *06*(1), 141–149. https://doi.org/10.12944/CRJSSH.6.1.12

[12] V. Seethalakshmi. (2015). Marathas of Thanjavur and Land Grants. *IOSR Journal of Humanities and Social Science (IOSR-JHSS)*, *20*(3). https://doi.org/10.6084/m9.figshare.1353796.v1

[13] Wikipedia Contributors. (2019, June 10). *Tamil Nadu*. Wikipedia; Wikimedia Foundation. https://en.wikipedia.org/wiki/Tamil_Nadu

https://www.gapbhasha.org/